

УДК 37.015.3

Особливості оптимізації самостійної роботи студентів вищого навчального закладу у процесі вивчення дисциплін психологічного змісту

Сивогракова З.А.

У статті проведено теоретичний аналіз проблеми взаємозв'язку самостійної роботи й особистісного становлення студентів. Виділені особливості психолого-педагогічних підходів у здійсненні розвивального впливу на особистість. Доводиться можливість і представлені деякі особливості оптимізації самостійної роботи студентів неспеціальностей у процесі вивчення ними дисципліни «Психологія».

Ключові слова: самостійна робота студентів, розвиток особистості, самостійність, інтерактивні методи соціально-психологічного навчання.

В статье проведен теоретический анализ проблемы взаимосвязи самостоятельной работы и личностного становления студентов. Выделены особенности психолого-педагогических подходов к осуществлению развивающего влияния на личность. Обосновывается возможность и представлены некоторые особенности оптимизации самостоятельной работы студентов неспециальных специальностей в процессе изучения ими дисциплины «Психология».

Ключевые слова: самостоятельная работа студентов, развитие личности, самостоятельность, интерактивные методы социально-психологического обучения.

The theoretical analysis of students' independent work and of them personality formation relationship problem in this article is done. Peculiarities of psychology-pedagogical approaches to the personal developmental influence are allotted. The possibility is grounded and some particularities optimize students' independent work of another then psychological specialties during they learn subject «Psychology» are introduced.

Keywords: students' independent work, personal development, autonomy, interactive methods of social-psychological education.

Постановка проблеми. Умови сучасного суспільства з притаманними йому швидкими зрушеннями в різних сферах життєдіяльності людини вимагають від випускників вищих навчальних закладів як складової їхньої професійної компетентності, окрім володіння фаховими знаннями, уміннями і навичками, ще й готовності до динамічних змін: у сфері інформаційній, технологічній, соціальній, економічній. Тому дедалі очевиднішим, і останнім часом практично загально визнаним, стає розуміння пріоритетності підготовки молодих людей у процесі набуття ними вищої освіти до здійснення самостійних зусиль у пошуку, засвоєнні, майбутньому використанні і створенні нового знання, підходів, методів і прийомів діяльності. Розвиток активності, ініціативності та самостійності студентів – якостей, що мають забезпечити їхню мобільність і адаптивність – постає одним з основних завдань вищої школи. Формування творчої особистості фахівця, здатного до саморозвитку та інноваційної діяльності, неможливе без грамотно організованої самостійної роботи студентів. Саме тому питання її оптимізації є постійним предметом уваги і сферою дослідницького психолого-педагогічного пошуку у викладацькому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав зокрема, що реформа, що відбувається в сучасній вищій освіті, пов'язана по своїй суті з переходом від парадигми викладання до парадигми навчання, отримання освіти. Це зумовлює необхідність переведення студентів з положення пасивних споживачів в активних творців знань, формування у них потреб в самоосвіті й самовдосконаленні, вміння вчитися. Мета парадигми навчання, як відмічають Р.Б.Бар і Д.Таг, не у покращенні викладання (хоча і це важливо), а в постійному підвищенні якості навчання, продуктивності освіти [3, с.19-21]. У такому контексті самостійна робота студентів має розглядатись не лише як важлива форма освітнього процесу, а як його основа.

При цьому саме поняття самостійної роботи студентів використовується, як свідчить аналіз публікацій, в різних значеннях: і як форма організації, і як засіб навчання, і як вид учбової діяльності. Л.Г.Вяткін під самостійною роботою розуміє «такий вид діяльності, при якому в умовах систематичного зменшення прямої допомоги викладача виконуються учбові завдання, що сприяють свідомому і міцному засвоєнню знань, умінь і навичок, формування пізнавальної самостійності як риси особистості учня» [6, с.8]. П.І.Підкасістий вважає, що «самостійна робота у вищій школі є специфічним педагогічним засобом організації і управління самостійною діяльністю у навчальному процесі» [13, с. 31]. На думку автора, самостійна робота є, з одного боку, учбовим завданням, з іншого – формою прояву певного способу діяльності, спрямованої на виконання відповідного учбового завдання. М.Г.Гарунов під самостійною роботою розуміє «виконання різних завдань учбового, виробничого, дослідницького і самоосвітнього характеру, що виступають засобом засвоєння системи професійних знань, способів пізнавальної і професійної діяльності, формування навичок і вмінь творчої діяльності і професійної майстерності» [9, с.45]. На думку М.Г.Гарунова і П.І.Підкасістого, самостійна робота студентів характеризується тим, що: формує у того, хто навчається, на кожному етапі його просування від незнання до знання необхідний обсяг і рівень знань, умінь і навичок для розв'язання пізнавальних задач; напрацьовує у студентів психологічну настанову щодо систематичного поповнення власних знань та вміння орієнтуватися у потоці наукової інформації; є важливою умовою самоорганізації у процесі оволодіння методами професійної діяльності; є знаряддям педагогічного керівництва і управління пізнавальною, науково-виробничою діяльністю студентів у процесі їхнього навчання і професійного самовизначення [9]. Н.М.Трофімовою підкреслюється, що навчання студентів не є самоосвітою за власним планом, а представляє собою «систематичну, таку, що управляється викладачем, самостійну діяльність, що стає домінуючою в системі сучасної вищої освіти» [17, с. 47].

Таким чином, самостійна робота у вищій школі розглядається з одного боку, як вид діяльності, що стимулює активність, самостійність, пізнавальний інтерес, як основа самоосвіти, поштовх до самостійного підвищення кваліфікації, а з іншого – як система заходів або педагогічних умов, що забезпечують управління

самостійною роботою студентів.

Існує також відмінність і у поглядах різних авторів на взаємозв'язок між самостійною роботою студентів у процесі навчання і формуванням їх як особистостей. Так, з одного боку, практично загальноновизнаним є розуміння того, що самостійна робота формує особистість у певних її рисах, зокрема самостійності, активності, вольових якостей, що, у свою чергу, відіграє важливу роль у здатності майбутнього фахівця брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблеми, знаходити шляхи конструктивного розв'язання складних ситуацій ([6], [8]).

З іншого боку, рядом авторів вказується на залежність самостійної роботи, її результатів від особливостей самої особистості. Завважається, що самостійна робота вимагає від тих, хто навчається, певних загальнонавчальних умінь: уміння планувати роботу, чітко ставити систему завдань, виділяти головне, добирати способи швидкого й економного вирішення, здійснювати оперативний контроль та ін. [9, с.175-176]. А.Рубаник наголошує, що «ефективна самостійна робота студента, його самостійні мисленнєві операції можливі тільки за умови розвитку активної життєвої позиції особистості» [15, с.123]. О.Плотнікова стверджує, що «активність пізнавальної діяльності студента у процесі самостійної роботи практично повністю залежить від особистісних якостей студента» [14, с.178].

У контексті останнього – особистісного, суб'єктно орієнтованого підходу – особливого значення щодо розвитку особистісних можливостей молодих людей у здійсненні самостійних зусиль у навчанні і професійній діяльності набувають, на нашу думку, дисципліни гуманітарного, зокрема психологічного змісту, зокрема для студентів непсихологічних спеціальностей. Оскільки саме ці дисципліни покликані розвивати знання про світ суб'єктивних явищ, тим самим сприяючи розвиткові можливостей майбутніх фахівців щодо усвідомлюваної активності у сфері міжособистісних стосунків, рефлексії, самоорганізації.

Проведений аналіз публікацій показав, що на тлі широко представлених результатів досліджень особливостей організації самостійної роботи студентів як у межах певних методологічних підходів ([7], [8], [14]), а також відносно певних дисциплін і певних умов ([7], [13]), недостатньо представленими в літературі виявилися як раз питання особливостей організації самостійної роботи студентів непсихологічних спеціальностей у процесі вивчення ними дисциплін психологічного змісту.

Метою даної статті є представлення теоретичного обґрунтування і методичних особливостей впровадження психолого-педагогічних заходів щодо оптимізації самостійної роботи студентів непсихологічних спеціальностей у процесі вивчення ними дисципліни «Психологія».

Виклад основного матеріалу. У ході розробки й реалізації психолого-педагогічних заходів, спрямованих на удосконалення самостійної роботи студентів, розширення можливостей молодих людей у здійсненні особистісних самостійних зусиль у засвоєнні навчального матеріалу, використання його у вирішенні життєвих, а також професійно-орієнтованих завдань і ситуацій, для нас важливим було: з'ясувати основні закономірності розвитку особистості в період пізньої юності, до якого відноситься значна частина студентства (адже, як зазначає С.Д.Максименко, тільки пізнання умов виникнення й законів розвитку структур психіки і свідомості може забезпечити можливість управління ними в процесі навчання людини [11, с.293]); визначити основні підходи в сучасній науці до реалізації допомоги людині в її розвитку, розширенні особистісних можливостей.

У вітчизняній психологічній традиції розвиток вважається основним способом існування особистості впродовж її життєвого шляху (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова, Г.С.Костюк, С.Л.Рубінштейн, Т.М.Титаренко та ін.). Віковий період від 18 до 25 років розглядається скоріше як початковий серед етапів зрілості, ніж заключний в ланцюгу періодів дитячого розвитку (Л.С.Виготський). Визначальними особливостями дорослої особистості у вітчизняній психології вважаються її можливості щодо самодетермінації, внутрішньої особистісної активності, спрямованої на розвиток себе, саморозвиток, самотворення (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова, Г.С.Костюк, Т.М.Титаренко та ін.). При цьому визнається, що здійснення особистістю себе можливе тільки в умовах соціального контексту її життєдіяльності.

Б.Г.Ананьєв завважає закономірну послідовність соціального генезу властивостей особистості у її ставленнях: спочатку утворюються особливості ставлень особистості до інших людей, потім – до подій і обставин життя, потім – до самої себе [1]. Таким чином, підкреслюється соціальна природа психологічних особливостей особистості, її особистісного досвіду. Л.І.Анциферова вважає, що мотиватором, рушійною силою активності людини в дорослому віці також виступає набуття нею нових знань (зокрема в сфері міжособистісних стосунків) [2].

Важливим механізмом внутрішнього руху вперед дорослої особистості є також процес свідомої зміни ставлення до інтеріоризованого особистісного досвіду, який відбувається в ході рефлексії, і дає новий досвід (Д.О.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн, Н.В.Чепелева). С.Л.Рубінштейн вказував, що рефлексія призупиняє, перериває неперервний процес життя і дозволяє людині подумки вийти в зовнішню позицію у ставленні до себе та своїх дій. У момент рефлексії відбувається роз'єднання «Я» і реальної дійсності, а те, що підлягає осмисленню, тим самим змінюється [16].

З огляду на розуміння процесу розвитку особистості, яке розвивається у межах вітчизняної психологічної традиції, можна, вважаємо, стверджувати, що: розуміння структурно-функціональної єдності міжособистісних і внутрішньо-особистісних характеристик дозволяє розглядати соціальну ситуацію, в якій актуалізується потреба щодо здійснення самостійних зусиль в діяльності як умову розвитку самостійності; розуміння рефлексії як процесу свідомого самостійного переструктурування досвіду особистості, дозволяє визначити її одним із основних процесів, в ході якого особистість розвивається; важливим у набутті особистістю якісних змін виступає підвищення рівня її інтелектуальних можливостей, розвиток знань, зокрема в сфері соціальних стосунків.

Для сучасної психології характерним є рівноправне існування різних підходів до розробки психолого-педагогічних, психотерапевтичних, психокорекційних, профілактичних програм, спрямованих на розвиток

особистісних можливостей людини. В основі всіх цих підходів зокрема різне розуміння ролі самої людини в процесі власної життєдіяльності й розвитку.

Так, відомо, що поведінковий підхід до розвитку можливостей особистості полягає в реалізації ідей науцінних необхідним умінням, навичкам, зокрема: навичкам спілкування, ведення перемовин, емоційної саморегуляції тощо. Теоретичний підхід, який розвивається в межах когнітивної психології, ґрунтується на розумінні того, що основним у реалізації людиною тієї чи іншої поведінки виступають її знання, переконання, усталені способи когнітивної переробки інформації. Інтегративний когнітивно-поведінковий підхід, який реалізовується зокрема в межах теорії соціального науціння А.Бандури, передбачає, що розвиток тих чи інших форм поведінки обумовлюється в основному соціальним середовищем. При цьому визнається унікальна здатність людини до саморегуляції, «самоєфективності».

У сучасній превентологічній практиці дедалі більшого визнання набуває також інтеракційний підхід, який бере початок у «теорії поля» К.Левіна. Факторами, які, з огляду на основні положення цього підходу, впливають на особливості поведінки людини в ситуації, є як конкретні соціальні обставини, так і ставлення людини до ситуації, яке, у свою чергу, обумовлюється конкретними умовами процесу особистісної соціалізації й індивідуально-особистісними якостями. Вплив ситуації на поведінку опосередковується сприймаючо-когнітивними системами індивіда (Д. Магнуссон).

Критичні зауваження щодо описаних підходів ґрунтуються на визнанні того, що не завжди розуміння людини як активного суб'єкта (що зокрема притаманне саме когнітивній психології, інтеракційному підходу), передбачає реалізацію дійсно суб'єктного ж до неї – людини – підходу в практиці психологічних впливів. «Незважаючи на визнання активності й індивідуальної вибірковості психічного відображення, яка проголошується в рамках даного підходу, в ході використання конкретних методів впливу людина насправді залишається об'єктом зовнішніх впливів і психічного маніпулювання» – зазначає Г.О.Ковальов [10, с.44].

Гуманістично орієнтовані програми допомоги людям виходять із того, що життя людини не можна зрозуміти, якщо не брати до уваги її найвищі прагнення до зростання, самоактуалізації, пошуку ідентичності та автономності та ін. Гуманістичний особистісно-орієнтований підхід передбачає створення стосунків особливого типу – таких, у яких реалізовується безумовне прийняття, розуміння, довіра й відсутність оцінювання, у яких, вважається, відбуваються зміни у самій особистості, її цінностях, Я-концепції, що, своєю чергою, проявляється у змінах напрямку і змісті активності людини, міри її самостійності зокрема.

Стратегію психологічного впливу, що є релевантною такому суб'єкт-суб'єктному підходу, визначають як розвивальну (на противагу імперативній і маніпулятивній), а психологічною умовою реалізації такої стратегії вважається діалог, у «якому розгортається творчий процес взаєморозкриття і взаєморозвитку, створюються умови для самовпливу і саморозвитку особистості» [10, с. 46].

Для нас важливо, що на перший план серед методів психологічного впливу в межах особистісно-орієнтованої, суб'єкт-суб'єктної парадигми виходять психологічне просвітництво й профілактика, перевагами яких є те, «... що людині надаються певні знання не тільки в тій галузі, в якій у суб'єкта є внутрішній конфлікт, але й рекомендації щодо всього спектру його життєдіяльності. Таким чином, людина стає психологом щодо самої себе, що значно гуманніше, психологічно комфортніше і у підсумку – продуктивніше» [4, с.160-161]. Саме реалізація профілактичних, і зокрема просвітницьких заходів, передбачає не тільки, і не стільки теоретичне визнання підходу до особистості як до суб'єкта свого життя, а й передбачає практичну реалізацію людиною власної проактивності, самостійності, суб'єктності.

Отже, визнання ідей суб'єкт-суб'єктного особистісно-орієнтованого підходу, а також розуміння механізмів, рушійних сил і факторів, які сприяють розвитку особистості в пізньому юнацькому віці, дозволяють зазначити, що для здійснення ефективного психолого-педагогічного впливу на особистість студентів із метою покращення їхніх можливостей у самостійній роботі необхідно: створити умови соціальної взаємодії, в яких у студентів актуалізується потреба і набувається досвід здійснення самостійних зусиль; розвивати знання студентів з питань психологічного й соціально-психологічного змісту, зокрема щодо особливостей міжособистісної взаємодії; сприяти активізації рефлексивних зусиль молодих людей, у ході яких здійснюється набуття нового особистісного досвіду в процесі переструктурування вже набутого.

Враховуючи те, що самостійна робота студентів є сукупністю усієї самостійної їх діяльності як у навчальній аудиторії, так і поза її межами (П.І.Підкасітей), логічним є виокремлення двох основних напрямків здійснення зусиль щодо сприяння розвитку і удосконалення самостійної роботи студентів.

Перший передбачає розвиток форм і методів організації аудиторних занять, здатних забезпечити високий рівень самостійності студентів. Тут варто зазначити великі можливості засобів інтенсивної педагогіки, методів активного й інтерактивного соціально-психологічного навчання, оскільки вони відповідають основним принципам, реалізація яких обумовлює успішність розвитку в людини її можливостей (принципам активності, безперервного розвитку, збільшення довільності). Рівень активності тих, хто навчається, змінюється відповідно до того, яким чином організована комунікація в навчальному процесі. В традиційній системі методів основною формою організації комунікації є монолог: лекція, виступи на семінарах. Таким чином здійснюється одностороння комунікація. Одна з стратегій активного навчання – перехід від монологу в педагогічній комунікації до багатопозиційного навчання у формі полілогу [6]. Це передбачає використання в процесі навчання методів, які, з одного боку, орієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів особистості, і, з іншого – передбачають створення умов щодо ефективної комунікації між учасниками навчальної взаємодії. Такі методи відомі як інтерактивні. Їх особливістю є організація взаємодії, що передбачає виникнення в учасників процесу навчання певного «нового» знання, що народжується прямо у процесі взаємодії або є його результатом. Тут важливим є розуміння рівня та змісту вказаної «новизни» знання, що відкривається в процесі інтерактивної взаємодії. У процесі отримання знань з певної дисципліни навряд чи можна говорити про відкриття дійсно чогось нового щодо науки як такої, але для учасників процесу навчання це стає дійсно відкриттям нового – для себе – знання.

Інтерактивні технології, серед яких активні обговорення, дискусії, мозкові штурми, робота у підгрупах тощо, за рахунок створення комунікативної напруги сприяють залученню студентів до більш активної участі у роботі, більш високому рівню осмислення матеріалу.

Другий напрямком передбачає підвищення активності студентів у самостійній роботі у позааудиторний час. Робота у цьому напрямку пов'язана із певними труднощами, зумовленими, зокрема, не завжди високим рівнем готовності студентів до здійснення таких самостійних зусиль, недостатнім рівнем розвиненості у них здатності долати перешкоди зовнішнього чи внутрішнього характеру, самостійно формулювати для себе цілі і завдання своєї діяльності, умінь щодо виконання певних навчальних операцій. Сприяти розвитку у студентів здатності до здійснення таких самостійних зусиль могли б завдання, які апелюють не тільки і не стільки до репродуктивних форм пізнавальної діяльності, скільки до продуктивної творчої активності, яка проявляється у вирішенні проблемних задач, виконанні творчих проєктів, пошуку альтернативних рішень тощо. Також важливим є надання студентам чітких алгоритмізованих рекомендацій щодо виконання різних видів самостійної роботи (підготовки до семінарів, доповіді, заліку, модульного контролю, написання реферату тощо).

Оскільки розвиток особистості відбувається у процесі розбудови її ставлень у умовах соціальної взаємодії: ставлень до інших людей, ситуації в цілому й себе самої (Б.Г.Ананьєв), а ставлення багато в чому ґрунтуються на знаннях (про інших людей, себе, ситуації), то, вважаємо, набутий студентами основ психологічного знання у межах навчального курсу «Психологія» є однією з необхідних умов як розвитку особистості молодих людей в цілому, так і розширення їхніх можливостей у сфері самостійної роботи.

Поряд із тим, що одним з основних завдань навчального курсу «Психологія» в технічному вищому навчальному закладі є надання студентам загальних основ сучасних психологічних знань, зокрема з питань змісту та взаємозв'язку понять психічного, свідомого та несвідомого в психіці; механізмів мотивації психічної активності; джерел і об'єктивних закономірностей психічного розвитку та особистісного становлення людини; особливостей і механізмів соціально-психологічних взаємодій між людьми, зміст тем курсу зумовлює також можливості для послідовного розвитку самостійності студентів, їхньої особистісної проактивності.

Так, у ході вивчення тем «Предмет психології», «Історія розвитку психології», «Мозок і психіка» студентам надаються знання про поняття та роль психіки як суб'єктивної реальності, змісту понять адаптація, ситуація; акцентуються такі питання як роль і відповідальність людини за власні психічні прояви й особливості, події життя в цілому. Використовуються при цьому методи проблемної лекції, завдання для самостійної роботи. З метою розвитку переконань студентів щодо ролі свідомих цілеспрямованих зусиль людини в змінах її емоційних станів, організмичних процесів, життя в цілому надаються завдання для самостійної індивідуальної роботи, в якій потрібно проаналізувати взаємозв'язок психіки, свідомого, і нервової системи; відмінності між психікою тварин і людини. Навчально-виховна робота в межах зазначених тем курсу має сприяти розвитку в студентів ставлень та переконань щодо визначальної ролі активності самої людини в змісті й характері її психологічних особливостей, поведінки, успішності життєдіяльності тощо.

У межах теми «Афективно-регулятивна сфера психіки» в ході обговорення таких питань, як «зовнішня і внутрішня мотивація», «мотивуюча й регулююча роль мети», «ознаки мети, яка сприяє успіху», «воля, розвиток вольових якостей», «види і роль емоційних переживань людини», «регуляція емоцій», «стрес як різновид емоційних переживань» тощо, вирішується завдання розвитку в студентів переконань щодо важливості свідомих самостійних цілеспрямованих зусиль людини в регуляції власної поведінки, емоцій; розширення можливостей студентів щодо самоаналізу, саморегуляції, цілеутворення, розвитку емоційної культури. Акцентується увага студентів на розумінні сигнальної функції емоцій, на важливості усвідомлення, прийняття емоційних переживань і здійснення конструктивних зусиль щодо зміни ситуації, а не тільки безпосередньо самого емоційного стану.

Вивчення теми, присвяченої питанням індивідуальних властивостей психіки людини, використовується для розвитку в студентів розуміння того, що індивідуальність людини розкривається в її діях, вчинках, розвивається в процесі самостійних зусиль. Розглядаються життєві ситуації, пов'язані з необхідністю розвитку в людей вольових рис характеру, певних здібностей; акцентується увага не стільки на пошуку причин недостатності тих чи інших можливостей людини, скільки шляхах, діях самої людини, необхідних щодо розвитку в неї сильного характеру, здібностей. Використовуючи методи самодіагностики, обговорення в групах, розв'язання психологічних задач, самостійних індивідуальних завдань (наприклад, запропонувати заходи щодо самовиховання бажаних рис характеру), створюються умови для реалізації студентами самостійних рефлексивних зусиль, пошуку шляхів покращення власних індивідуальних властивостей, реалізації й розвитку комунікативних можливостей тощо.

У ході вивчення тем «Особистість. Теорії особистості», «Розвиток особистості» серед іншого звертається увага студентів на важливість свідомих, цілеспрямованих зусиль людини в процесі наповнення нею життя змістом і досягнення певних результатів у продуктивній діяльності як шляху здійснення себе як особистості; на ролі складних життєвих ситуацій і їх подолання у процесі розвитку й становлення людини. Використання методів проблемної лекції, лекції з заповненням конспекту-схеми, самодіагностики, індивідуальної роботи (наприклад, завдання провести порівняльний аналіз вікових особливостей особистості в різні вікові періоди; навести психологічні ознаки дорослої людини, сформованої особистості), групових обговорень, розв'язання психологічних задач спрямоване на вирішення завдання розвитку в студентів інтелектуальної самостійності, інформаційної відкритості, рефлексивних і комунікативних можливостей.

У ході вивчення блоку тем навчального курсу, присвячених соціально-психологічним питанням, студентам надаються знання і розвиваються їхні переконання щодо змісту й ролі ефективного спілкування, особливостей ділової комунікації, ролі й динаміки розвитку міжособистісних конфліктів, можливостей щодо управління конфліктом, закономірностей внутрішньогрупових процесів, змісту й ролі феноменів лідерства, конформізму і нонконформізму; особливостей процесу адаптації людини в організаціях. Використовуючи

методи лекції з інтерактивними прийомами, інтерактивні вправи, розв'язання психологічних задач, дискусії, самодіагностику в межах зазначених тем у ході лекційних і семінарських занять вирішується завдання розвитку в студентів мотиваційної спрямованості на досягнення результатів у діяльності й конструктивному спілкуванні, комунікативних можливостей.

Проведений теоретичний аналіз і досвід реалізації розроблених психолого-педагогічних заходів дозволяє зробити висновки, що: 1) самостійна робота студентів, з одного боку, є необхідною умовою формування майбутніх фахівців як цілісних, самостійних особистостей, а з іншого – ефективність самостійної роботи студентів залежить від сформованості у них певних особистісних якостей, розвитку яких має сприяти, у тому числі, оволодіння молодими людьми знаннями з дисциплін гуманітарного циклу, зокрема психологічних; 2) акцентування уваги у процесі викладання курсу «Психологія» в технічному навчальному закладі на певних поняттях і аспектах змісту теоретичного матеріалу, таких зокрема, як особистість як суб'єкт власного життя і розвитку; відповідальність, самостійність, свідома саморегуляція як критерії успішного особистісного становлення людини; складні життєві ситуації як можливість розвитку й самореалізації; ефективна комунікація, конструктивне вирішення конфліктів тощо, а також використання активних й інтерактивних соціально-психологічних методів навчання, сприяють розвитку самостійності студентів, оптимізують їхню самостійну роботу.

Література.

1. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания / Б.Г. Ананьев – М.: Ин-т практич. психол.; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. – 384 с.
2. Анцыферова Л.И. Психологические закономерности развития личности взрослого человека и проблема непрерывного образования / Л.И. Анцыферова // Психол. журнал. – 1980. – Т. 1, №2. – С. 52–60.
3. Бар Р. От преподавания к учению: новая парадигма высшего образования / Р.Бар, Д.Таг // Социология в аудитории: искусство преподавания. – Харьков, 2003. – С. 14-39.
4. Берулава Г.А. Методологические основы практической психологии / Г.А.Берулава. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 192 с.
5. Величко В.В. Инновационные методы обучения в гражданском образовании / Величко В.В., Карпиевич Е.Ф., Кирилюк Л.Г.– [2-е изд. доп.]– Минск: «Медисонт», 2001. – 168с.
6. Вяткин Л.Г. Уровни познавательной самостоятельности студентов педагогических вузов / Л.Г.Вяткин, А.Б.Ольнева, Г.Д.Турчин // Актуальные вопросы региональной педагогики: Сб. науч. тр. - Саратов, 2002. - С.35-38
7. Галушко И.М. Концепция личностно-ориентированной самостоятельной работы студентов / И.М.Галушко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2004. – С.48-51
8. Гаранина Р.М. Самостоятельная работа студента как фактор развития личностного потенциала будущего специалиста / Р.М.Гаранина // Мат-лы международной заочной научно-практической конференции «Тенденции развития педагогической науки» 23 октября 2010 г. - <http://sibac.info>
9. Гарунов М.Г. Самостоятельная работа студентов / М.Г.Гарунов, П.И.Пидкасистый. - М.: Знание, 1998.- Вып.1-34с.
10. Ковалев Г.А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия // Вопр. психол. – 1987. – №3. – С. 41–49.
11. Максименко С.Д. Психология личности / Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
12. Митусова О.И. Некоторые вопросы организации самостоятельной работы студентов - <http://rspu.edu.ru/university/publish/schools/2/4.html>
13. Пидкасистый П.И. Сушность самостоятельной работы студентов и психолого-дидактические основы ее классификации / П.И. Пидкасистый // Проблемы активизации самостоятельной работы студентов. Пермь, 2000
14. Плотникова О. Самостоятельная работа студентов: деятельностный подход / О. Плотникова, В. Суханова // Высшее образование в России. - 2005. - № 1. – С.178-180.
15. Рубаник А. Самостоятельная работа студентов Текст. / А. Рубаник, Г.Большакова, Н. Тельных // Высшее образование в России. - 2005. - № 6. - С. 120-124.
16. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 423с.
17. Трофимова Н.М. Самообразование и творческое развитие личности будущего специалиста / Н.М.Трофимова, Е.И.Еремина // Педагогика.-2003.- № 2. – С.42-47.